

Olsztyn, 12 stycznia 2023 r.

dr hab. Urszula Doliwa, prof. UWM
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Elizy Matusiak „Gdy gracz staje się użytkownikiem. O sytuacji komunikacyjnej fikcjonalnych dzieł audialnych” napisanej pod kierunkiem dr hab. Moniki Worsowicz, prof. UŁ oraz promotora pomocniczego – dr Joanny Bachury-Wojtasik

Rozprawa doktorska magister Elizy Matusiak dotyczy słuchowisk interaktywnych. Za cel Doktorantka postawiła sobie „pogłębioną deskrypcję” oraz „charakterystykę” tego rodzaju słuchowisk. Jest to temat zarówno interesujący, jak i nowatorski na gruncie polskich badań medioznawczych.

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, i spisu wykorzystanej literatury. Niestety, Autorka nie zdecydowała się podzielić rozdziałów na podrozdziały, co, w mojej ocenie, utrudnia lekturę tej interesującej rozprawy.

We wstępie Autorka wyjaśnia, że do realizacji wyznaczonych celów konieczne jest znalezienie odpowiedzi na szereg pytań badawczych:

- jak kultura uczestnictwa wpływa na tworzenie artystycznych form audialnych;
- jak konwergencja mediów oddziałuje na teatr radiowy;
- jakie właściwości hipertekstu można odnaleźć w interaktywnych odsłonach słuchowiska;
- czym cechuje się hipertekstualna konstrukcja opowieści audio;
- jakie formy przyjmować może słuchowisko interaktywne;
- czym charakteryzują się sposoby prowadzenia narracji w opowieści audialnej – tradycyjnej i interaktywnej;
- jakimi cechami odznacza się narracja opowieści interaktywnej;
- jakimi wyróżnikami charakteryzuje się słuchowisko interaktywne;
- jakim zmianom ulega sytuacja komunikacyjna słuchacza interaktywnego słuchowiska;

- jakie wrażenia odbiorcze towarzyszą słuchaczom interaktywnego teatru wyobraźni;
- jakie cechy gatunkowe słuchowiska radiowego pozostają immanentne dla interaktywnej odsłony dzieła.

Tak rozbudowana lista pytań skłania Autorkę do gruntownej analizy zastanej literatury przedmiotu powiązanej z poruszonymi w pytaniach zagadnieniami. Ustalenia dotychczasowych badaczy kultury i mediów stara się wpisywać w kontekst przedmiotu rozprawy – interaktywnych słuchowisk.

Rozdział pierwszy poświęcony został audialności w kontekście współczesnej kultury uczestnictwa i konwergentnych przemian mediów. Znajdziemy w nim między innymi omówienie zjawiska zwanego zwrotem audytywnym. W rozdziale drugim omówiono zagadnienia związane z nielinearną strukturą utworów. Rozdział trzeci dotyczy teoretycznej refleksji nad genologicznym ujęciem słuchowiska radiowego. Dopiero rozdział czwarty, w którym omówiono sposoby prowadzenia narracji w dramacie audialnym, i piąty, który poświęcono specyfice słuchowiska interaktywnego oraz w którym omówiono modele konstrukcyjne słuchowisk interaktywnych, oparte zostały w dużej mierze na wynikach badań własnych.

Każde z zagadnień przedstawionych w poszczególnych rozdziałach ma solidną podbudowę teoretyczną. Doktorantka wykonała benedyktyńską wręcz pracę nad analizą dostępnej literatury przedmiotu, drobiazgowo omawiając ustalenia autorów wcześniejszych publikacji, które wiążą się z zagadnieniami poruszonymi w poszczególnych rozdziałach. W pracy wykorzystano liczne bezpośrednie cytaty i rozszerzone omówienia literatury przedmiotu. Czasami trudno oprzeć się wrażeniu, że analiza ta jest nawet przesadnie rozbudowana. Do takich wniosków skłaniać może porównanie objętości tej części pracy z wynikami badań własnych Autorki. Większa zwięzłość w prezentacji pewnych kwestii teoretycznych i odesłanie czytelnika – poprzez przypisy – do interesujących wątków z literatury przedmiotu, nie umniejszyłoby wartości rozprawy, pozostawiłoby zaś więcej przestrzeni na omówienie wyników badań własnych Autorki. Z drugiej strony, nie sposób nie docenić faktu, że ta gruntowna analiza umożliwiła uporządkowanie wiedzy na temat pewnych ważnych koncepcji naukowych i wskazała na możliwość zaadaptowania ich do badań nad słuchowiskami interaktywnymi.

Bardzo obszerna jest baza bibliograficzna dysertacji, która zawiera zarówno monografie i artykuły w języku polskim, jak i angielskim oraz strony internetowe. Autorka wykazuje się bardzo dobrą znajomością literatury w zakresie analizowanych w rozprawie zagadnień.

Jako główne metody badawcze Autorka wskazuje analizę zawartości wybranych opowieści audialnych, analizę genologicznych właściwości słuchowiska radiowego w odniesieniu do interaktywnych odsłon gatunku oraz metodę quasi-eksperymentu. Analizom i badaniu metodą eksperymentu poddane zostały słuchowiska w języku polskim oraz anglojęzyczne odbierane poprzez przeglądarki internetowe, aplikacje bądź interaktywne głośniki. Taki dobór metod badawczych i materiału badawczego nie budzi zastrzeżeń, można jedynie żałować, że ta część pracy nie została bardziej rozbudowana. Analiza zawartości, oprócz charakterystyki poszczególnych słuchowisk jednego po drugim, nie zawiera zestawień o charakterze porównawczym, a w badaniach ankietowych zdecydowano się na zebranie jedynie zbiorczych refleksji odbiorców na temat zjawiska słuchowisk interaktywnych – badani nie mogli podzielić się wrażeniami dotyczącymi konkretnych słuchowisk, których wysłuchali. Można więc zadać pytanie, czy na przykład poczucie sprawczości, interaktywności, immersji, o które pytała Doktorantka, nie zależą właśnie od sposobu realizacji i treści konkretnego słuchowiska i czy uzyskane wyniki można tak łatwo ekstrapolować na wszystkie słuchowiska interaktywne, których badani mogli wysłuchać.

Na podstawie analizy słuchowisk interaktywnych Autorka wyróżniła trzy modele konstrukcyjne słuchowisk interaktywnych:

- model cyrkularny – gdy słuchowisko nie zmierza do konkretnego zakończenia/wielu możliwych zakończeń, a słuchacz krąży cyrkularnie między scenami;
- model drzewa – kiedy słuchowisko ma wiele możliwych ścieżek odsłuchu i finalnie słuchacz, poprzez swoje decyzje, konkretyzuje jedno z kilku potencjalnych zakończeń;
- model iluzoryczny – gdy słuchowisko interaktywne poprzez wiele dostępnych alternatywnych dróg odsłuchu prowadzi do jednego, ustalonego, ale nieznanego a priori słuchaczowi zakończenia.

W zakończeniu Autorka powraca, choć bezpośrednio ich nie przytaczając, do zadanych we wstępie pytań badawczych i stara się na nie odpowiedzieć. Przede wszystkim zauważa, że słuchowisko nie jest już wyłącznie radiowe, kształtuje się także oddolnie i bywa dystrybuowane jako podcasty i to nie tylko w formie linearnej, ale także jako dzieła interaktywne. Formy te są efektem z jednej strony kultury uczestnictwa, z drugiej – konwergencji medialnej. Charakteryzując słuchowiska interaktywne, przywołuje wyodrębnione i scharakteryzowane przez siebie na podstawie analizy trzy podstawowe modele słuchowiska interaktywnego (cyrkularny, drzewa i iluzoryczny). Zauważa, że obserwowany zwrot audytywny stwarza szansę na dalszy rozwój interaktywnych słuchowisk. Jednym z najciekawszych wniosków, jakie Autorka przedstawia w pracy, jest stwierdzenie, że

audialność dobrze odnajduje się w dobie mediów interaktywnych. Przekształceniu podlegają forma i sytuacja odbiorcza, ale utwory te nadal mają charakter foniczny, który sprawia, że przekaz jest bardzo sugestywny i wiarygodny dla odbiorców. Zakończenie jest jednak, jak na rozprawę doktorską, dość krótkie i pozostawia pewien niedosyt, zwłaszcza w kontekście rozbudowanej listy pytań badawczych przedstawionych we wstępie.

Praca napisana jest bardzo starannie. Trudno się w niej dopatrzeć niedociągnięć językowych czy edytorskich, co należy docenić.

Na koniec chciałabym odnieść się do innych dokonań Autorki na polu naukowym, ale też z zakresu popularyzacji nauki. Mgr Eliza Matusiak jest autorką wielu interesujących publikacji i wystąpień konferencyjnych. Aktywnie angażuje się też w tworzenie audycji radiowych i podcastów oraz wspiera rozwój projektu pod nazwą Audionomia, którego celem jest szeroko pojęta popularyzacja audialnych narracji non-fiction, głównie takich gatunków, jak dźwiękowy reportaż i dokument artystyczny. Aktywności te czynią nadanie stopnia naukowego doktorowi Elizie Matusiak tym bardziej uzasadnionym.

Podsumowując, praca doktorska mgr Elizy Matusiak jest znakomicie osadzona w literaturze przedmiotu i powstała na bazie prawdziwego zainteresowania Autorki badanym tematem oraz Jej szerokiej wiedzy w zakresie produkcji dźwiękowych, mediów i kultury. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Spełnia więc kryteria nakreślone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i może być dopuszczona do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Olsztyn, 12 stycznia 2023 r.

